

Tatyana Braga

(Bulgaria, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences)

The Onomastic Periphery of the Bolhrad Region: Rare Female Anthroponyms among the Bessarabian Bulgarians in the 19th Century and Today¹

Abstract: This study examines female personal names attested among the Bessarabian Bulgarians of Bolhrad (Odesa region, Ukraine), descendants of Bulgarian populations who left their native lands in the early nineteenth century and settled in Southern Bessarabia. The analysis is based on archival documents collected through targeted fieldwork and archival research. Particular attention is paid to rarely attested and distinctive female names that illustrate processes of introduction, persistence, and disappearance within the anthroponymic system of the Bessarabian Bulgarians. Many of these names are absent from later historical sources, which makes them a unique resource for Bulgarian historical onomastics. At the same time, they function as carriers of ancestral and national memory within the Bessarabian Bulgarian community. The article also traces the trajectories of selected common and rare names in the contemporary female naming repertoire, drawing on data from the 2001 population census to examine their present-day distribution.

Татяна Брага

(България, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките)

Именната периферия в Болградско: редки женски антропоними сред бесарабските българи през XIX век и днес

В едно по-ранно проучване анализирахме мъжките лични имена сред бесарабските българи от Болградско през XIX век – потомци на българско население, които в началото на XIX век напускат Североизточна България и се заселват в Бесарабия – територия, която тогава е в пределите на Руската империя, а днес обхваща части от Южна Украйна.

Анализът включва данни от две значими населени места. Сред първите селища, заселени в началото на XIX век от компактни групи българи, са колония Табак (1812 г.) – първият административен център на българските колонии през този период, и колония Болград (1821 г.), която по-късно се утвърждава като център на българската диаспора (Топалова/Topalova 2006: 433–442; Брага/Braga 2025: 50–59). Проучването се основава на корпус от архивни документи от XIX век, събран в резултат на теренно и архивно проучване от тези два главни селищни центъра. Изворовата база включва материали от „Ревизките сказки“², представляващи списъци на българското население с посочени

¹ Публикацията е резултат от изпълнението на проекта „Бесарабски и банатски българи: Език, идентичност и културна памет извън националните граници“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, Млади учени и постдокторанти – 2025 г., съгласно договор КП-06-М 100/1.

² *Ревизките сказки* (ревизии) са документи, отразяващи резултатите от преброяванията на населението на Руската империя, подлежащо на данъчно облагане. Те съдържат списъци с имената на главата на семейството, възрастта му, както и имената, възрастта и роднинската връзка на останалите членове на

имена, възраст и роднински връзки на членовете на семейството. Тези документи се съхраняват в Националния архив на Република Молдова. Използвани са също материали от държавните архиви на градовете Одеса и Измаил (Украйна). По-късно към тях за анализ бяха добавени и метрическите книги³ от същите населени места. В хода на изследването бяха направени и съпоставки с трудовете на автори, които са проучвали антропонимията на българските преселници от други селища с българско население (Георгиева/Georgieva 2003: 38–68; Колесник/Kolesnik 2001; Георгиева/Georgieva 2011: 85–93; Колот/Kolot 2017).

В предходното изследване акцентът беше върху мъжките лични имена с ниска честота на употреба (Брага/Braga 2026). Настоящата статия насочва вниманието към редки женски лични имена на бесарабските българи от същия регион и същия хронологичен период, който е базиран върху 1837 женски антропонима, като разпределението на женските лични имена според техния произход е представено по-долу кратко и в обобщен вид.

Анализът на историческите документи показва, че както при мъжките, така и при женските лични имена преобладават преномени от християнски произход, тясно свързани с православния календар (Брага/Braga 2023: 45–63). Това са имена от староеврейски и латински произход, като най-голям дял сред личните имена са гръцки по произход (51%), ще коментираме някои от засвидетелстваните имена⁴: Ангелина, Васила, Димитра от гръц. Δημητρία ‘богиня на плодородието’ (Заимов/Zaimov 1988: 86) или ‘пазителка на рода’ (Коджов/Kodzhov 1887: 8); Елена от гръц. Ἑλένη ‘факла, лампа’ или ‘луна’; Катерина от гръц. καθαρή ‘чиста, чистота’; Параскева, Петра, Стефана и др.

Женските лични имена от староеврейски произход са по-малочислени (7 %), това са преномените Анна, Ивана, Сара, Савва, християнското евангелско име Мария, чието значение едни смятат за неизяснено, други го превеждат ‘твърда, постоянна’ от гръц. Μαρία, Μαριάμ или староевр. Мариам, вероятно от ‘любима, желана’ (Заимов/Zaimov 1988: 148). Единственото засвидетелствано лично име с латински произход е името Марина, навлязло в българския език чрез гръцкия. Преномените с турски корен са с ограничена употреба: Султана (Солтана) и Курта – ж. ф. на Курто, което показва, че въпреки дълготрайното османско влияние, религиозните различия са възпрепятствали масовото навлизане на лични имена от османотурски произход сред българското население.

В същото време в женския антропонимикон на бесарабските българи се откроява голям брой форми от т. нар. „домашни“⁵ имена (около 22 %), които са свързани с народната традиция и с предхристиянските вярвания на българите (Брага/Braga 2024: 340–347). Според речника на Ст. Илчев тези имена могат да се разделят на две големи групи, това са пожелателни и защитни имена, като повечето от тях са с ясна семантика (Илчев/Ilchev 2012: 12). В пожелателните имена е вложено желанието на родителите за бъдещето на детето, за неговия успех: Велика, Вела, Добра; качества на характера: Мила, Гана (съкр. от Драгана ‘драга’), Рада; телесна хубост: Руса, Русана. Към имената, свързани с телесната хубост, могат да бъдат причислени и други, които по своето значение

семейството. Сред тях е включено и българското население, настанено в Бесарабия, като първото преброяване е проведено през 1818 г., а следващите ревизии – през 1835 и 1850 г. Известна е още една ревизия, от 1856 г., но ние не разполагаме и не сме работили с данни от нея.

³ Метрическите книги са църковни регистри на раждания, бракове и смъртни случаи, съдържащи трите имена на лицата, дати, социален статус, съсловна принадлежност и имената на кръстници и свидетели. След 1918 г. те са заменени от актовете книги на ЗАГС и се съхраняват в държавните архиви като ценен източник за генеалогични изследвания.

⁴ Акцентът в изследването не е насочен върху търсенето на етимологията на личните имена, затова посочваме значенията само на някои от преномените.

⁵ Вайганд, Г. Българските собствени имена. Произход и значения. София: Т. Ф. Чипев, 1926.

обозначават красиви и приятни неща, като например цветя и дървета – Дафина, Гергина, Маргарита, както и небесни светили и ценности – Деница, Диамана, Злата. Защитните, както и пожелателните имена, са свързани с първобитните представи за магическата сила на словото, и заемат съществено място в женския антропонимикон на бесарабските българи. Именно към тази група принадлежат имената Стояна (Стойна, Стойка), носещи семантиката на устойчивост и жизненост.

По отношение на честотата на употреба, според архивните документи от началния период на заселването на бесарабските българи, името Стояна и неговите варианти се открояват като най-често срещани сред женските лични имена, като обхващат 14% от всички регистрирани случаи. След тях се нареждат Ивана (13%) и Димитра (12%), в челната петица са също Тодора (11%), Гергина и Кирана (10%). В съпоставка с първите пет предпочитани имена в историческите документи от средата на XIX век откриваме на водещата позиция християнското евангелско име Мария (24%), следвано от Ивана, Димитра, Тодора и Елена (с показатели между 10% и 13%), което съществено измества етноопределящото българско име Стояна (със стойност под 2%) в архивните документи от гр. Болград и с. Табак. Може да се предположи, че честотата на употреба на онима Мария се дължи на възможността, предоставена на бесарабските българи в пределите на тогавашната Руска империя, свободно да изповядват православната си вяра.

Интерес представлява и фактът, че към средата на XIX век сред разпространените женски лични имена се нареждат още Екатерина (около 8%) и Настасия (4%), както и новопоявилите се в женския именен репертоар Александра и Елисавета (със стойности около 2%). Показателно е, че българският вариант Катерина е съществено изместен от руския му еквивалент Екатерина. Тези промени в именната система могат да са разглеждат като отражение на културно-езиковата адаптация на българската общност и влиянието на популярни имена, утвърдени сред царското семейство и аристокрацията.

Женските лични имена с пет или по-малко регистрирани употреби бяха класифицирани като преномени с ниска честота на употреба. Към тази група спадат имената Бойка, Господина, Деспа (Деспина), Дойка, Домна, Злата, Илина, Калина, Кристина, Мома, Николина, Недела (Неделя), Параскева, Сафта, С(ы)ба, Слава, София (Софияна), Стамата, Февлавия, Феодосия, Фота (Фотина), Фурмия и Цона.

В следващите редове вниманието ще се съсредоточи върху единично срещаните женски имена, регистрирани в историческите документи от XIX в. Тези имена представляват особен интерес за изследването, тъй като съхраняват архаични, регионално маркирани или слабо продуктивни ономастични модели, което допринася за по-пълното възстановяване на именната система в разглеждания период, към тази група спадат следните имена: Ангелина, Анеза, Аниса (Анисия), Аница, Арма, Архинда, Афендра, Богда, Богдана, Бужа, Варвара, Вида, Вела, Вена, Влада, Войка, Вокица, Волна, В(ы)ша, Грозда, Груда, Дафина, Деспа, Деча, Жела, Занфира (Занфирица), Зарайка, Кала, Калица, Кануда, Конда, Куна, Лукерья, Мара, Милка, Михна, Мордана, Нена, Няга, Райна, Рухна, Соломона и Ташка.

Ще разгледаме някои от имената поотделно, за да видим тяхната уникалност и историческа стойност. Името Въша, записано в документа като В(ы)ша (според руската орфографична и фонетична система) женска форма от Въшо: от Въ-ло (от Въл-ко) и -шо (Заимов/Zaimov 1988: 59). Преноменът Волна – ж. ф. от Волно умал. от Воло съкратено от изчезналото Воло-мир, Волислав от стб волити 'искам, желая' или от Волко (Вълко) (16 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 55). Относно името Мордана може да се предположи, че е ж. ф. от мъжкото Мордъо: от Моро и -дъо, съкратено от Морислав (13 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 159). Преноменът Вела ж. ф. от Вело съкр. от Велико, Величко, Велислав (Заимов/Zaimov 1988: 45–46), а Вена е съкратено от Не-вена ж. ф. от Вено (Заимов/Zaimov 1988: 47), което се видоизменя в резултат на изпускане на началната сричка (Илчев/Ichev 2012: 25–26). Същата закономерност се наблюдава при имената Деча ж. от Дечо: от Делчо, Неделчо или от Де-ло с -чо (Заимов/Zaimov 1988: 84); Куна от Ку-ла и -на, ж. от Куно; Кула от Ни-кула (Никола) (Заимов/Zaimov 1988: 131–132), както и при други по-често срещани имена Драгана, Гергана–Гана, Тодора–Дора и др.

Анализирайки единичните женски имена в списъците, стигаме до извода, че както и при мъжките, това са основно имена от славянски пласт или „домашни“ български имена, свързани с народната традиция. Такива са преномените Вокица от Войка умалено от Воя, ж. от Войко (16 в.) умалено от Вой, Войо (14 в.) съкратено от Войослав ‘*да бъде славен като войник*’ или звателно от Вой (15 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 54–55). У Ст. Илчев името е сред пожелателните, в които родителите са влагали желанието за добро бъдеще на детето (Илчев/Ilchev 2012: 13). Онимът Груда идва от думата груда ‘*бучка твърда земя*’, ‘*да бъде здрава като груда*’ (16 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 71; Илчев/Ilchev 2012: 13), а преноменът Рухна от м. Рухно от Рухо от изчезналата в българския език дума *рух* ‘*движение*’ (липсва в РКЕНО, РБЕ, откриваме я в СтБР, съхранила се е в съвременния украинския език със същото значение (СУМ/SUM). Според Й. Заимов името означава ‘*да бъде подвижен, пъргав, бърз, чевръст*’, по значение като Бързю, Скоро (13 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 191).

Като пример за рядко женско име ще посочим също онима Калица, умал. от Кала съкр. от Кал-ина ж. от Кало (15 в.) (Заимов/Zaimov 1988: 115). Името е сред общобългарски имена с народен произход с наставката *-ица*, като Деница, Зорница и др. (които също присъстват в архивните списъци) и е характерно, дори емблематично за Западна България, среща се в турските регистри, записи от ръкописи или други поменици (Цибранска-Костова/Tsibranska-Kostova 2015: 37–38), документирано е в т. нар. Калицини песни (Канев/Kanev 2005: 183–194), намира място и в съвременния антропонимикон в региона (Чолева-Димитрова, Янев/Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: 15).

Анализът на женския именен репертоар на бесарабските българи, направен в началото на XXI век⁶, показва, че най-честотното в средата на XIX век име Мария и днес остава в челната петица. В същото време имената Ивана, Димитра, Тодора, Гергина и Кирана, популярни през XIX век, вече почти не се срещат, както и най-разпространеното по време на заселването на бесарабските българи – Стояна. С течение на времето обаче голяма популярност придобиват имената Екатерина, Анастасия, Александра и Елисавета. Интересно е, че единичните през XIX век преномени като Ангелина, Богдана и Влада постепенно се утвърждават и стават широко разпространени сред българската бесарабска общност. Тези преномени заслужават внимание. Името Ангелина е тясно свързано с християнската традиция, ж. ф. на името Ангел от др. гръц. ἄγγελος, означаващо ‘*вестител*’ или ‘*пратеник*’, което вероятно е проникнало в местната културна среда чрез църковни и литературни влияния. Преномените Богдана, от мъжкото Богдан ‘*даден от бога*’ (Заимов/Zaimov 1988: 24, 26, 114), и Влада, с корен в старославянската дума за власт и сила, отразява историческите и социалните ценности, характерни за българската общност в Бесарабия.

Може да се направи извод, че женските лични имена, засвидетелствани в именника на българските преселници през XIX век, отразяват емоционалните и духовните нагласи на общността – вяра, надежда и стремеж към устойчивост спрямо предизвикателствата на социалната действителност, изразени чрез религиозната традиция. В условията на свят, белязан от противоречия и несигурност, религията се утвърждава като духовна опора, което обяснява устойчивата тенденция в съвременното общество новородените момичета да бъдат именувани с християнски имена (Брага/Braga 2024: 340–347). Това е причината дори и днес бесарабските българи, въпреки богатството и разнообразието от имена, заимствани от украинския и руския именник, както и от регионалните гагаузки,

⁶ За съвременното състояние на женските лични имена на жителите на гр. Болград и с. Табак се използват данните от последното преброяване от 2001 г.

молдовски и други традиции, често да предпочитат традиционни християнски женски лични имена при кръщаването на своите деца.

В заключение, историческите документи, съхраняващи информация за лични имена, имат изключителна стойност, тъй като предоставят ценни сведения за историческите, културните и езиковите особености на общността. Те позволяват проследяване на промените в именуването и съхраняване на уникалното културно наследство на българите в Бесарабия. В перспектива изследването на редките женски имена ще бъде разширено в рамките на проекта „Бесарабски и банатски българи: език, идентичност и културна памет извън националните граници“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (договор КП-06-М 100/1). В неговия контекст се предвижда да бъде извършен сравнителен анализ между антропонимикона на две исторически български диаспори – бесарабските и банатските българи (Караджова/Karadzova 2016: 153–156; Караджова/Karadzova 2025: 209–226), разгледани в рамките на един и същ исторически период.

ЛИТЕРАТУРА

- Брага 2025: Брага, Т. Имената на българите в Болградско (Южна Бесарабия) Част I. Идентичността на бесарабските българи между езика, историята и миграцията. Монография. София: Издателство на БАН (Braga 2025: *Braga, T. Imenata na balgarite v Bolgradsko (Yuzhna Besarabiya) Chast I. Identichnostta na besarabskite balgari mezhdu ezika, istoriyata i migratsiyata. Monografiya. Sofia: Izdatelstvo na BAN*).
- Брага 2024: Брага Т. Езиковата картина на света в българската антропонимна система през XIX в. – В: Проблеми на социолингвистиката. Материали от Петнадесетата международна конференция по социолингвистика, посветена на акад. Михаил Виденов, 340-347 (Braga 2024: *Braga T. Ezikovata kartina na sveta v balgarskata antroponimna sistema prez XIX v. – In: Problemi na sotsiolingvistikata. Materiali ot Petnadesetata mezhdunarodna konferentsiya po sotsiolingvistika, posvetena na akad. Mihail Videnov, Sofia, 340-347*).
- Брага 2023: Брага, Т. Диахронен аспект на българската антропонимна система през XIX в. Езикови особености. Тенденции. – Български език, кн. 3, 45-63 (Braga 2023: *Braga, T. Diahronen aspekt na balgarskata antroponimna sistema prez XIX v. Ezikovi osobenosti. Tendentsii. – Balgarski ezik, kn. 3, 45-63*).
- Георгиева 2003: Георгиева, Св. Към въпроса за произхода на населението в българското село Зоря (Камчик) в украинска Бесарабия. – В: Език и култура на българи и гагаузи в Бесарабия: състояние и изследване. Тараклия, 38-68 (Georgieva 2003: *Georgieva, Sv. Kam vaprosa za proizhoda na naselenieto v balgarskoto selo Zorya (Kamchik) v ukrainska Besarabiya. – In: Ezik i kultura na balgari i gagauzi v Besarabiya: sastoyanie i izsledvane. Taraklia, 38-68*).
- Георгиева 2011: Георгиева, Св. Фамилната именна система на българите от село Заря (Камчик) в светлината на езиковата археология. – В: Словянский збірник. Збірник наукових праць, Вип. 14-16, 85-93 (Georgieva 2011: *Georgieva, Sv. Familnata imenna sistema na balgarite ot selo Zarya (Kamchik) v svetlinata na ezikovata arheologiya. – In: Slovyanskiy zbirnik. Zbirnik naukovih pratsy, Vip. 14-16, 85-93*).
- Заимов 1988: Заимов, Й. Български именник. София (Zaimov 1988: *Zaimov, Y. Balgarski imennik. Sofia*).
- Илчев 2012: Илчев, Ст. Речник на личните и фамилните имена у българите. София (Ilchev 2012: *Ilchev, St. Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite. Sofia*).

- Канев 2005: *Канев, П.* Кокаляне, Урвич от древността до днес. История (минало, легенди, предания) и развитие. София, 183-194 (Kanev 2005: *Kanev, P.* Kokalyane, Urvich ot drevnostta do dnes. Istoriya (minalo, legendi, predaniya) i razvitie. Sofia, 183-194).
- Караджова 2016: *Караджова, Св.* Да си у дома в три държави. – В: Българите в чужбина. Толкова близо, толкова далече. Съставител: Йовева-Димитрова, Снежана. София: Издателство Род, 153-156 (Karadzova 2016: *Karadzova, Sv.* Da si u doma v tri darzhavi. – In: *Balgarite v chuzhbina. Tolkova blizo, tolkova daleche. Sastavitel: Yoveva-Dimitrova, Snezhana. Sofia: Izdatelstvo Rod, 153-156).*
- Караджова 2025: *Караджова, Св.* Genius Loci - преплитане на идентичности. – В: Многоликата наука, сборник с доклади от Шестите докторантски и постдокторантски четения в Унибит, София: Академично издателство “За буквите”, 209-226 (Karadzova 2025: *Karadzova, Sv.* Genius Loci - preplitane na identichnosti. – In: *Mnogolikata nauka, sbornik s dokladi ot Shestite doktorantski i postdoktorantski cheteniya v UNIBIT, Sofia: Akademichno izdatelstvo “Za bukvite”, 209-226).*
- Ковачев 1987: *Ковачев, Н.* Честотно-гълковен речник на личните имена у българите. София (Kovachev 1987: *Kovachev, N.* Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u balgarite. Sofia).
- Коджов 1887: *Коджов, Т.* Тълкувач на собствените имена. Фототип. изд. София (Kodzov 1887: *Kodzov, T.* Talkuvach na sobstvenite imena. Fototip. izd. Sofia).
- Колесник 2001: *Колесник, В. А.* Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь. Одеса (Kolesnik 2001: *Kolesnik, V. A.* Evgenovka (Arsa). Onomastika. Govor. Slovary. Odessa).
- Колот 2017: *Колот, О.* Антропоними на селището Терновка (Николаев, Украйна) в диахронен аспект. – Е-списание Продължаващо образование (Kolot 2017: *Kolot, O.* Antroponimi na selishteto Ternovka (Nikolaev, Ukraina) v diahronen aspekt. – E-spisanie Prodalzhavashto obrazovanie).
- РКЕНО 2012: Речник на книжовния български език на народна основа от XVII в. (върху материал на Тихонравовия дамаскин), гл. ред. Е. И. Дьомина. София: В. Траянов (RKENO 2012: Rechnik na knizhovnia balgarski ezik na narodna osnova ot XVII v. (varhu material na Tihonravovia damaskin), gl. red. E. I. Dyomina. Sofia: V. Trayanov).
- РБЕ – Речник на българския език. София: Институт за български език <https://ibl.bas.bg/rbe/> (RBE – Rechnik na balgarskiya ezik. Sofia: Institut za balgarski ezik <https://ibl.bas.bg/rbe/>).
- СтБР 1999–2009: Старобългарски речник. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. I. София: В. Траянов, 1999; Т. II. София: В. Траянов (StbR 1999–2009: Starobalgarski rechnik. Otg. red. D. Ivanova-Mircheva. T. I. Sofia: V. Trayanov, 1999; T. II. Sofia: V. Trayanov).
- СУМ 1970–1980: Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ: Наукова думка (SUM 1970–1980: Slovník ukraínskyj movi: v 11 tt. AN URSR. Institut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. – Kíiv: Naukova dumka).
- Топалова 2006: *Топалова, С. И.* Болград – История, народни традиции и култура. – Българите в Северното Причерноморие. Т. 9, 433-442 (Topalova 2006: *Topalova, S. I.* Bolgrad – Istoriya, narodni traditsii i kultura. – *Balgarite v Severnoto Prichernomorie. T. 9, 433-442).*
- Цибранска-Костова 2015: *Цибранска-Костова, М.* Кокалянският поменик. Издание на текста и изследване. – *Palaeobulgarica*, кн. 3, 37-38 (Tsibranska-Kostova 2015: *Tsibranska-Kostova, M.* Kokalyanskiyat pomenik. Izdanie na teksta i izsledvane. – *Palaeobulgarica*, kn. 3, 37-38).

- Чолева-Димитрова, Янев 2015: *Чолева-Димитрова, А., Б. Янев. Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена). Част 1. София (Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: Choleva-Dimitrova, A., B. Yanev. Savremennata balgarska antroponimna sistema (Moda na lichnite imena). Chast 1. Sofia).*
- Weigand 1921: *Weigand, G. Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen. – Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, XXXVI–XXIX, Leipzig.*